

УДК 162.16

І.Г. Кобель
ikobel@ualberta.ca

ЯК ДУХОВНОСТЬ ТА РЕЛІГІЙНІСТЬ МОЖУТЬ ВПЛИВАТИ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я НЕЧУЮЧИХ ЛЮДЕЙ: ОГЛЯД ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Відомості про автора. Ігор Кобель, доктор Ph.D., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки Українського католицького університету; керівник сектору супроводу студентів із особливими потребами в УКУ. У колі наукових інтересів: навчання глухих та слабочуючих осіб, роль жестової мови в житті глухих людей, інклюзивне навчання глухих та слабочуючих. E-mail: ikobel@ualberta.ca

Contact: Kobel Ihor, Ph.D. in Special Education (Alberta), Cand.of Pedagogical Sciences in Correctional Pedagogy (Drahomanov), Associate Professor at the Department of General and Social Pedagogy at the Ukrainian Catholic University, Visiting Professor at the Gallaudet University (2013). Academic interests: Deaf Education, sign language place in the life of Deaf people, inclusive education of the deaf and hard-of-hearing people

Кобель І.Г. Виховання глухого дошкільника: Рефлексії батьків. Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії // Зб.тез.доп. / Редкол.: Н.І. Лазаренко (голова) та ін. – вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. –С.174-177 I.Kobel & D.Russell. Parental Insights: A survey of the challenges of raising young children with hearing loss in Ukraine // International Journal of Disability, Community & Rehabilitation, V14 No.1. 2015. http://www.ijdc.ca/VOL14_01/articles/kobel.shtml. Kobel Ihor. Raising a Deaf Child in a Hearing Family in Ukraine: Socio-psychological and educational challenges faced by parents raising deaf and hard-of-hearing children (Виховання глухої дитини в чуучій родині в Україні: соціально-психологічні та освітні виклики для батьків, що виховують глухих та слабочуючих дітей). Монографія. Німеччина/Germany: LAP Lambert Academic Publishing. 2014 – 256 стр/pages. Кобель, І. Г. Освіта глухих і душпастирство. Збірник наукових праць Інституту спеціальної педагогіки НАПНУ "Жестова мова й сучасність" / За ред. О.Засенка, О.Киричук. – Том 7, Київ: НАПНУ. 2012 –С. 209-221.

Кобель І.Г. Як духовність та релігійність можуть впливати на психічне здоров'я нечуючих людей: огляд зарубіжної літератури. Останнім часом зростає використання поняття «духовність» як в оцінюванні, так і в стратегіях втручання та підтримки в консультативній

роботі психологів та фахівців, які працюють з людьми, що мають особливі потреби. В даній статті аналізуються публікації в міжнародних наукових фахових журналах та опубліковані дисертації, що стосуються проблеми духовності та релігійності серед глухих та слабочуючих людей. Виокремлено кілька найважливіших тем включаючи такі категорії як: інвалідність/неповносправність, метод спілкування, динаміка родини, макро доступність та репрезентативність, тобто, ті фактори, які повинні постійно братися до уваги фахівцями, що безпосередньо займаються проблемами психічного здоров'я даної категорії населення, а також враховуватися у методиці досліджень стосовно духовності глухих та слабочуючих.

Ключові слова: духовність, релігійність, психічне здоров'я, глухі особи, слабчочуючі особи.

Кобель И.Г. Как духовность и религиозность могут влиять на психическое здоровье неслышащих людей: обозрение зарубежной литературы. В последнее время растет использование категории «духовность» как в оценивании, так и в стратегиях вмешательства и поддержки. В данной статье анализируются публикации в международных научных специализированных журналах и опубликованные диссертации, исследующие проблему духовности и религиозности среди глухих и слабослышащих людей. Выделены несколько важнейших тем включая категорию инвалидности, метод общения, динамика семьи, макро доступность и репрезентативность, которые должны присутствовать в практике специалистов, непосредственно занимающихся проблемами психического здоровья данной категории населения, а также учитываться в методике исследований относительно духовности глухих и слабослышащих.

Kobel, I. What kind of influence spirituality and religion might have on the mental health of deaf people: overview of foreign literature. During last decades the interest to usage of spirituality has been constantly increasing in assessment and intervention and support strategies in the practices of the therapists. Based on analysis of peer-reviewed literature and recently published dissertations related to spirituality and religion among deaf and hard of hearing people, several themes such as disability meanings, communication, family dynamics, and macro accessibility and representation are identified as topics to be applied to current mental health practice and future mental health research related to spirituality among deaf and hard of hearing people. Individual, mezzo family and group themes, as well as macro religious themes are examined as they relate to spiritual development. This article advocates for the application of a more complex framework including Deaf culture when working with deaf and hard of hearing people related to their spirituality and spiritual development.

Key words: spirituality, religion, mental health, deaf and hard of hearing persons

Постановка проблеми. Розвиток біо-психологічного та соціо-духовного підходів в терапії останнім часом постійно привертає увагу практиків у галузі психічного здоров'я, яких цікавить дослідження духовних стратегій оцінювання і їх застосування. Окрім того, зростає кількість емпіричних даних, що підтверджують тезу про позитивний вплив духовності на стан та наслідки для здоров'я [12;13;17]. Так само, зростання інтересу та розуміння впливу духовності та релігії позитивно впливає саме на життя осіб з інвалідністю та/або особливими потребами [23; 24; 33]. Однак, багато фахівців не мають взагалі або володіють мінімальними знаннями у сфері духовності та релігії [12; 34], а кількість літератури щодо питань духовності глухих і слабочуючих осіб обмежена. Hodge [13] розробив рекомендації для фахівців з психічного здоров'я щодо застосування духовних втручань (інтервенцій). Він закликає приділяти більше уваги уподобанням клієнта, оцінюванню наявних досліджень, клінічному досвіду та культурологічній компетентності.

Мета статті. Ця стаття написана з метою ознайомлення фахівця-практика у сфері психічного здоров'я, який має потребу у підвищенні культурологічної компетентності в тому, що пов'язано із духовністю глухих та слабочуючих осіб та останніми дослідженнями зарубіжних колег. Пропонується огляд наявної зарубіжної літератури щодо духовності глухих і екстраполюються теми щодо застосування знань як на практиці, так і для наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. *Фактори середовища, які впливають на духовний розвиток.* Віра розвивається на перетині багатьох чинників, включаючи родину, уявлення про себе в релігійній ієрархії, друзів і ровесників, завчену з дитинства ідеологію через віровчення в письмовій та усній формі, взаємодії з духовними лідерами з метою наставлення, особистий досвід, а також те, наскільки віровчення бачить та підтримує аспекти особистості індивіда [9]. Родина впливає на розвиток віри у зв'язку із щотижневими та щоденними ритуалами, увагою до віри вдома, та зв'язком віри, моральної поведінки та розвитку дітей. Уявлення про себе в церковній системі важливі у зв'язку з відчуттям сили та рівності [26]. Іншими словами, на духовний розвиток особи можуть впливати присутність таких людей як вона сама, рефлексії про себе та діяльність присутніх духовних лідерів і мирських наставників. Друзі та ровесники також можуть впливати на духовний розвиток особи. Нова духовна ідеологія часто пізнається або набувається через самостійне читання відповідної літератури або через зустрічі з іншими під час формального або неформального релігійного навчання. Особистий досвід такий різноманітний, як моментальне одкровення, духовне пробудження або травматичний досвід, також можуть сформувати духовну схему людини. Нарешті, те, як релігійне віровчення розглядає та підтримує аспект особистості (гендер, інвалідність, раса), може вплинути на зв'язок, застосування та

ідентифікацію особи з релігійним віровченням [2;3;28]. Всі згадані вище змінні (чинники) можуть по-різному впливати на різних індивідів. Розуміння поточної бази знань разом із тими чинниками, які впливають на духовний розвиток глухих і слабочуючих, є критично важливими для здійснення культурно-чутливого духовно-орієнтованого оцінювання особистості та стратегії втручання.

Світ глухих: культура, мова і духовність

Обговорення духовних практик та переконань глухих і слабочуючих осіб потрібно розпочати з базового розуміння того, що означає бути глухим, і як це пов'язано з такими важливими ділянками як сім'я, культура, спілкування та релігія. Глухоту часто вузько визначають як повну і цілковиту втрату особою здатності чути. При тому, що таке визначення є неточним, воно неповне і оманливе. Як багато типів інвалідності, втрата слуху є лише частиною рівняння, і лише певний відсоток тих осіб, яких називають глухими, є глибоко глухими. Втрата слуху є глибоко стратифікованим типом інвалідності, при якому особа може народитися без фізичної здатності сприймати звук, а може втратити здатність сприймати звук на певних частотах чи децибелах. Точне визначення глухоти включає в себе не лише втрату (до будь-якого рівня) слуху, але й соціальні, культуральні та лінгвістичні фактори, які мають результатом особисту ідентифікацію в рамках спільноти глухих, що є комплексним і складним. Якщо термін «слабочуючий» є культурологічно прийнятним серед багатьох в спільноті глухих, то інший термін «особа/людина з порушенням слуху» вважається образливим більшістю глухих осіб, оскільки наводить на думку, що особи з ослабленим слухом є дещо гіршими ніж чуючі [20;21]. Маючи на увазі це розширене розуміння глухоти, для цілей цієї статті термін «глухий» вживатиметься для означення індивідів з будь-яким ступенем втрати слуху, що включатиме як тих, що ідентифікують себе як глухі, так і тих, що ідентифікують себе як слабчуючі.

В межах Сполучених Штатів і Канади спільною мовою глухих і слабчуючих є Американська жестова мова (АЖМ). Значення АЖМ в рамках спільноти глухих важко переоцінити. Перед тим як розвинулася АЖМ, глухі і слабчуючі в США та Канаді, щоб спілкуватися з чуючими людьми, були змушені читати з губ і намагалися розмовляти. Багато історичних свідчень говорять, що глухі зазнавали фізичних покарань за спробу використання рук для спілкування - так утверджувався усний метод в спілкуванні. З поширенням АЖМ, коли вона стала реальною можливістю вибору мови серед глухих, паралельно почала розвиватися культура глухих, багата мистецькими та мовними образами. АЖМ є не способом спілкування, а радше окремою та відмінною мовою, що є важливим фактом, коли йде мова про інтерпретацію духовних та релігійних потреб глухих і слабчуючих [20; 21]. Це історичне резюме потрібне для того, щоб помістити розвиток «глухого» підходу до духовного розвитку в належний контекст. Іншими

словами, досліджуючи, як глухі особи розвивають духовну ідентичність, недостатньо розглядати лише питання доступу до спілкування. Дослідники повинні також розглядати вплив, який інші фактори, наприклад, міжособистісні стосунки, культурологічні та лінгвістичні метафоричні образи глухоти, а також роль лідерів мають на духовний розвиток глухої особи.

Окрім розуміння культури і спілкування глухих, також важливо, щоб читач розумів, що мається на увазі під термінами релігії та духовності. Ці терміни визначені концептуально та операційно в різний спосіб у науковій літературі, огляд якій дається в цій статті. Однак, з метою дати читачеві базове розуміння термінів, релігія часто визначається у зв'язку із стосунками індивіда із певним соціальним інститутом, який підтримує дотримання певних вірувань, правил, ритуалів, зобов'язань та особистої діяльності, пов'язаних з цим інститутом [18; 35]. Духовність, при цьому, можна визначити як ширший термін, який може бути пов'язаним або не пов'язаним з релігією, зосереджуючись на все-більшому відчутті в індивіда всезагального зв'язку, більшому відчутті єдності у розмаїтті, трансцендентному досвіді та пошуку сенсу і цілі життя [14; 17).

Хоча і є певна література з теми духовного розвитку глухих та їх можливостей для духовності, багато такої літератури стосується духовності у контексті загальних типів інвалідності та типів інвалідності, що пов'язані із хворобами. Глухота, згідно більшості юридичних визначень, є інвалідністю – її можна поверхово розглядати як інвалідність, що пов'язана із втратою здатності сприймати звук. Однак глухота є значно більш багатоплановим і комплексним явищем. Справді, якщо нема наявних інших фізичних та психічних чи розумових викликів, подібності між глухими та іншими групами інвалідів обмежені. Обидві групи часто ізольовані від суспільного мейнстріму, обидві групи стикаються із труднощами доступу до духовних ресурсів, і в обидвох групах можуть виникнути питання щодо можливого духовного значення їхньої глухоти або інвалідності.

Разом із тими подібностями є і значні відмінності. Здорові чуючі люди чи чуючі люди із різними видами інвалідності мають прямий доступ до незліченної кількості духовних послань в святих текстах і музиці. Вони мають можливість відвідувати велику кількість різноманітних релігійно-духовних зібрань без потреби в перекладі. Глухі ж люди, передовсім через бар'єри в спілкуванні, часто не мають доступу такої ж кількості релігійно-духовних заходів [36]. Як зазначалося вище, повний розгляд тих чинників, що впливають на духовний розвиток глухих і слабочуючих осіб, повинен враховувати інші речі, що виходять за рамки комунікації. Якими ж є чинники, що впливають на розвиток віри і на ті акти вибору, що їх здійснюють глухі люди?

Духовність глухих та доступність до духовного життя

Книга Вейна Моріса (Morris) («Теологія без слів: Теологія в спільноті глухих» [26] пропонує багатий аналіз теологічних тем і питань в християнстві, що пов'язані з глухими людьми та їх спільнотою у Великій Британії. Дослідження Моріса зосереджується на трьох головних темах: (1) теологія глухих в Біблії, (2) літургійні і обрядові практики глухих та (3) образ Бога у глухих.

Розглядаючи Біблію, Моріс вказує на декілька метафор, що вказують на вербальне спілкування юдейсько-християнського Бога з людьми; на факт, що глухота є хворобою, яку Бог може зцілити, щоб зробити когось «нормальним». Автор зауважує, що текст написаний в застарілому стилі, який глухим часто складно читати і застосовувати в своєму житті. Оскільки юдейсько-християнська традиція пов'язана з писаним словом, Моріс стверджує, що аби зробити історії більш захопливими для глухих, їх потрібно повернути до усної традиції або поєднати використання жестів та/або драми (театралізувати).

Моріс також вказує на суттєву відмінність між церквою, що використовує жести та «церквою глухих». Перша лише перекладає проповіді на якусь форму жестової мови, а друга повинна охоплювати і покращувати не лише питання спілкування, але й культурологічні і громадські потреби в парафії та церковній ієрархії. Забезпечення рольових моделей глухих в церковній ієрархії, перегляд церковної доктрини стосовно погляду на глухоту як на інвалідність (медична модель), увага до того, як глухі слухають слово Боже, розмовляють з Богом, а також визначення ознак Бога – все це важливі аспекти церкви глухих, які не обов'язково були б присутніми в тій церкві, де просто перекладаються служби. McClain [22] в дисертаційному дослідженні провів інтерв'ю якісного типу з 10 глухими та слабочуючими особами, які ідентифікували себе християнами. Відвідування церкви сприймалося як життєво важлива соціальна подія, коли особа відвідує церкву глухих, або коли є достатньо глухих у переважно чуучій церковній громаді. Однак, якщо є мало глухих осіб у чуучій церкві, учасники дослідження висловили почуття ізоляції в церкві.

Звертаючись до питання християнської віри та культури глухих, Broesterhuizen [5] підтримує думку, що письмова та усна мова, культура і традиції Церкви та її погляд на глухоту – це все бар'єри до того, щоб глухі відчували залучення і підтримку. Однак, той же Broesterhuizen відзначає, що багато країн випереджають Сполучені Штати в подоланні цього бар'єру. Ключовими моментами до подолання цих бар'єрів є: залучення глухих осіб до центральних ролей в церкві (як в ролі духовенства, так і мирян); розробка жестової мови щодо релігійних термінів, які б розуміли всі глухі; а також, визнання ролі жестової мови як мови, а не лише засобу спілкування. В такий спосіб релігійні громади можуть віддати належне глухоті як окремій культурі в такий спосіб, що є відкритим і стверджуючим для глухих парафіян.

Значення та метафора глухоти в релігійних текстах

Існує вірогідність того, що релігійні громади, яким бракує серйозного розуміння досвіду глухих, не зауважатимуть метафори і послання в святих текстах. Оскільки глухота часто подається в негативному світлі у священних текстах, це може мати певний вплив на відкритість релігійних установ до глухих парафіян. У Біблії глухота проявляється як хвороба, яку потрібно вилікувати, а особа, яка пропускає повз вуха (англійською: «turns a deaf ear» - «наставляє глухе вухо») – це той, хто впертий і відмовляється чути мудрі слова. Цей ідіоматичний вислів може викликати негативне сприйняття глухих чуючими парафіянами. Broesterhuizen [5] вказує на євангельську історію, в якій Ісус зцілює глухого чоловіка. Хоча через метафоричну лінзу таку історію можна інтерпретувати в моральному дусі як важливість добродійності до тих, кому менше пощастило, Broesterhuizen [5, с.306] висловлює думку, що буквальне значення можна витлумачити так, що «глухота є менш повною, ненормальною та невікупленою формою людськості, яка очікує зцілення та спасіння». Щоб запобігти нерозумінню писаної мови, такі країни як Сполучені Штати і Швеція прогресують в перекладі християнської Біблії на жестову мову, який передавав би не лише буквальне, але й образне значення. Додатковий образний переклад посилює біблійні жести з додатковим символізмом і значенням. В такий спосіб ключові фігури, події та місця в Біблії отримують жести, що не лише відображають значення і ціль, але й дозволяють швидші переклади [5].

Декілька тем виникає із досліджень Morris [26], Broesterhuizen [5] та практики їх роботи з глухими людьми та спільнотами. По-перше, важливо визначити ментальний образ Бога в клієнта, а також зрозуміти, як клієнт бачить себе самого в тому, що стосується позитивного та негативного поглядів на глухоту. По-друге, якщо клієнт відвідує релігійні служби, важливо оцінити склад парафії, підтримку, відповідність між клієнтом та методами комунікації або релігійними пояснювальними методами на місці поклоніння. По-третє, наявна література та проповіді жестовою мовою є додатковим ресурсом, що допомагає глухим парафіянам почувати себе включеними і бажаними.

Духовність і особистість

Є декілька чинників, що можуть вплинути на прийняття глухою особою духовного рішення та на образ себе, що не обов'язково трапляється в світі чуючих. В світі чуючих глуху людину часто характеризують як «інваліда». Через релігійну лінзу «інвалідів» часто характеризують як залежну, «особливу групу», якій потрібна «допомога» [26; 32]. Таке послання може стимулювати «менше ніж» образ себе, а також підтримувати залежний, зовнішній локус контролю. По-друге, глухота часто сприймається як одне з наступних:

випробування від Бога, покарання від Бога (хоча часто сприймається як покарання власне для батьків), або як дар від Бога [19]. Кожен із цих поглядів дуже по-різному може вплинути на аспекти самоідентичності або на ставлення до духовності і релігії.

Група авторів [4] провели інтерв'ю якісного типу з 13 дорослими особами з інвалідністю внаслідок фізичних причин з метою дізнатися, як духовність та інвалідність взаємодіють в їхньому житті. Результати показали, що життєві проблеми та виклики, які виникли в зв'язку з інвалідністю, викликали в учасників питання, пов'язані з традиційними ідеями, Бога, значення і мети життя. Науковці [4] визначили п'ять тем, які виникали: ціль, зв'язки, усвідомлення, творчість та прийняття. Духовність учасників допомогла їм виробити та зрозуміти свої цілі в житті, сформувати соціальні зв'язки та дала рамки для самоусвідомлення сильних сторін і благословень. Їхня духовність також допомогла їм розвинути власну творчість та прийняття позитивних і негативних аспектів своєї інвалідності.

Література свідчить, що духовні або релігійні вірування можуть мати вплив на освіту та реабілітацію індивіда [15; 30]. Fitchett з колегами [7] в огляді літератури та дослідженні в різні періоди часу, визначили чотири головні духовні інтереси та практики, що мають вплив на освіту та реабілітацію людей з інвалідністю: активна молитва; відчуття відчуження від Бога; переконання, що їхня інвалідність була покаранням від Бога; використання духовних практик як механізму адаптації для полегшення впливу інвалідності індивіда. Ross [31] висловлює думку, що ізоляція, яка часто супроводжує особу з інвалідністю, може зробити пошук відповідей на духовні питання складнішим. Це особливо актуально для ізоляції в спілкуванні, яку відчувають багато глухих, що мають фізичний доступ до духовних ресурсів, але ізольовані від своїх пошуків комунікативними та інформаційними бар'єрами. Miller [25] порівняв рівень самотності та духовного благополуччя в хронічно хворих дорослих та здорових дорослих. Хронічно хворі дорослі мали значно вищі показники духовного благополуччя ніж здорові дорослі. Однак, в обидвох групах було значний зворотній зв'язок між самотністю і духовністю. Фахівці із психічного здоров'я намагаються дослідити почуття самотності та ізоляції в їхніх клієнтів, активну молитву та сприйняття духовної значимості їхньої глухоти в зв'язку з їхнім духовним благополуччям.

Духовний розвиток в дитинстві

Духовність задукоментована як важливий вимір розвитку в дитинстві [16]. Духовність може впливати на цінності, мораль, соціоемоційний розвиток, самоосвіту, здоров'я, благополуччя та погляди на розвиток громадських послуг в розвитку дітей [4]. Додатковим фактором, пов'язаним з духовним розвитком глухої дитини, є інклюзія або ексклюзія в сімейній системі. Багато чуючих батьків глухих дітей

ніколи не беруться до вивчення жестової мови, тому їх спілкування обмежене і йому бракує складності для обговорення релігійних та духовних питань. Іноді недостатня увага батьків до потреб глухої дитини закорінена в бажанні мінімізувати або заперечити той факт, що їхня дитина глуха, і усі наслідки цього факту [27], в результаті чого глухі діти можуть бути відірвані від церковного досвіду їхньої родини [26]. Якщо комунікаційні та емоційні потреби дитини не задоволені, тоді релігійний та духовний досвід, вчення можуть зіткнутися із негативним сприйняттям або неправильним розумінням.

Деякі теорії розвитку віри проводять паралель між стосунками дітей з батьками (особливо з батьком) та стосунками з Богом [9;10]. Незалежно від того, отримали діти поняття Бога чи ні, до шестирічного віку багато дітей починають створення ментальної репрезентації Бога або «образу Бога». Створення образу Бога не обов'язково означає віру в Бога. Основний вплив на образ Бога у дітей справляють стосунки між батьками та дітьми, де дитина часто приписує якості батьків своєму образу Бога [9;10]. У давнішому, але добре документованому та відомому дослідженні, Тамауо з колегами [33] дослідили відношення між образами батьків та Бога. Вони виявили, що образи Бога в учасників дослідження були більше батьківським ніж материнськими, проте дані також свідчать, що із дорослішанням образ Бога стає все більш материнським. В контексті розвитку віри, клінічне значення для оцінювання та майбутнього дослідження мають прийняття батьками та підтримка глухої дитини.

Вплив присутності глухої дитини на духовність батьків

У кризовий період, коли в чуючих батьків несподівано народжується глуха дитина, є помітний період горя, коли батьки шукають відповіді на екзистенційні питання, пов'язані з тим, якій меті може служити інвалідність їхньої дитини [3;16]. Sheridan [34] стверджує, що в ті моменти, коли індивід перебуває в стані емоційного краху, він звертається за відповіддю до Трансцендентного (недоступного до досвідного пізнання). Якщо під час критичних перших років життя глухої дитини мати неспроможна на нормальну поведінку через горе, а доступні їй релігійні повідомлення є негативною або патерналістської природи, - все це може мати руйнівний вплив на духовний розвиток всіх членів родини.

Dehkordi з колегами [6] провели дослідження за участю 120 матерів дітей з різними формами інвалідності поряд з контрольною групою батьків здорових дітей. Вони виявили, що рівні стресу саме матерів глухих дітей були значно вищими, ніж усіх інших (як матерів дітей з інвалідністю, так і без інвалідності). Це стосувалося показників субшкал внутрішньосімейного стресу, стресу на роботі, стресу пов'язаного з фінансовим станом та пов'язаного з доглядом за членами родини. Вони виявили, що матері пов'язували значну частину

емоційного стресу та хвилювання через виховання глухої дитини, із соціальними та освітніми проблемами. Під час такого періоду вкрай необхідне духовне наставництво, яке може спрямувати погляд батьків та ставлення до глухої дитини в певні моральні рамки.

Дослідження продемонстрували, що релігія та пов'язані з релігією організації можуть бути важливими джерелами емоційної підтримки для сімей із дітьми з інвалідністю [29]. Результати серед саме чуючих сімей з глухими дітьми, однак, показали різну важливість релігійної підтримки. В дослідженні якісного типу 14 батьків афро-американського походження [3] виявлено, що духовність є значним джерелом підтримки та надії. Проте, в змішаному дослідженні 456 батьків глухих дітей помістили релігійні групи на найнижчі місця в тому, що стосується підтримки різних вікових груп дітей [16]. При цьому, чотирма найважливішими групами підтримки були: фахівці, інші батьки глухих дітей, організації з підтримки сімей та розширена родина. Через розбіжності щодо важливості духовної підтримки для батьків глухих дітей це питання є важливою ділянкою для майбутніх досліджень.

Духовність і спілкування

Те, як сім'я або глуха особа обирають організовану релігію, може залежати також від доступу до спілкування та наявності перекладачів [22]. Наскільки поширена ситуація, коли сім'я з глухою дитиною міняє церкву (або віросповідання) задля доступності спілкування для їхньої дитини? Наскільки поширеною є ситуація, коли глуха особа міняє церкву/віросповідання задля продуктивного двостороннього спілкування?

Спілкування, потрібне для духовного розвитку, можна розбити на декілька рівнів, але основними рівнями є письмове спілкування, усні виступи (проповіді), двостороннє спілкування в межах громади (парафії) та двостороннє спілкування з духовними лідерами для отримання поради і наставництва

[26]. На всіх цих рівнях в духовному або релігійному оточенні можуть виникнути непорозуміння між чуючими та глухими людьми. Foster [8] провела етнографічне дослідження щодо соціальної активності та обмежень між глухими та чуючими людьми. Хоча це дослідження і не пов'язане з духовністю, з допомогою відкритого методу отримано бачення глухих і чуючих осіб різних вікових груп щодо широкого ряду комунікативних подій. В проведених інтерв'ю є мало прикладів позитивної комунікації, а більшість учасників (як глухих, так і чуючих) говорили про негативну комунікацію у жестовій, усній та письмовій формах. Foster [8] назвала всі ці події «зіпсутим спілкуванням». Крім того, багато дорослих глухих говорили про передражнювання і висміювання в дитинстві з боку чуючих людей, і це, за словами глухих, негативно вплинуло на їхнє теперішнє спілкування та сприйняття. Слід зазначити, Foster наголошує, що неформальне спілкування має високий

ризик стати «зіпсутим спілкуванням», оскільки «відбувається спонтанно, а середовище важко контролювати » [3;8;12]. Дослідження Foster піднімає додаткові питання, що виходять за рамки адекватної інтерпретації і підводять до соціологічної суті двоелементного досвіду між глухими та чуючими особами, який ускладнюється духовним/релігійним середовищем та владною структурою, що існує між церквою та індивідом.

Чуючі особи, які мають розкіш принаймні озвучувати слова та чути їх в повсякденній розмові, зазвичай потребують наставництва (тобто вивчення Біблії) з метою зрозуміти писане віровчення. Застаріле віровчення в письмовій формі наводилося як бар'єр в релігійній освіті глухих осіб [26].

Іншим питанням може бути якість знань і праці перекладачів. Великий відсоток доступних церков не користуються послугами ліцензованих перекладачів. Іноді «волонтер», що хоче «допомагати глухим», вивчає базову жестову мову, а потім намагається перекладачи духовні речі, багаті глибинним значенням, спрощеною жестовою мовою [5; 26]. Якщо ж глухий член церкви захоче духовної поради або наставництва, є декілька важливих питань, які варто дослідити, перш ніж рухатись далі:

- Чи духовний лідер обізнаний із культурологічним та «неінваліднісним» поглядами на глухоту?
- Чи доступні для такого сеансу духовного наставництва ліцензовані перекладачі, які дотримуються строгого кодексу конфіденційності?
- Чи залучаються до перекладу «волонтери»? Якщо залучаються такі «волонтери», як це впливає на здатність і бажання глухих осіб повною мірою поділитися із духовним лідером тим, чим вони б хотіли поділитися, а також на якість такої взаємодії?

Спілкування, особливо між чуючими членами/лідерами в церкві та глухим членом є складною темою, яку слід піднімати з глухими клієнтами як на стадії оцінювання, так і втручання. Основні питання для оцінювання включають: Як церкви забезпечують доступ до спілкування між глухими учасниками та іншими членами релігійної громади? Як глухі учасники сприймаються: а) духовними лідерами, б) церковним віровченням та в) членами релігійної громади? Чи глухих учасників заохочують брати участь в церковних комітетах? Із макропогляду, чи заохочують глухих учасників займати певні становища в межах релігійної організації? [14].

Інвалідність і релігія

Selway і Ashman [33] провели комплексний огляд літератури щодо загальної інвалідності та релігії. Головним результатом було те, що вісімдесят відсотків населення світу дотримується більшої чи меншої релігійної традиції [1]. Багато індивідів та урядів спрямовують кошти на підтримку осіб з інвалідністю та їх сімей через базовані на релігійній

вірі організації, які надають практичну підтримку в релігійному контексті. Роблячи огляд доступної літератури, Selway і Ashman висловлюють занепокоєння, чи церкви, синагоги та мечеті заохочують позитивне чи «опікувальне» ставлення до людей з інвалідністю, а також, чи можуть вони адекватно підтримувати духовні, фізичні та практичні потреби людей з інвалідністю. Вони також поділяють занепокоєння щодо існування негативних послань щодо людей з інвалідністю в світових релігіях. Наприклад, індуїстські релігійні тексти та історії часто зображали калік як супроводжуваних королівських осіб, внутрішньо дефективних та істот, яких треба побоюватися. Часто стверджується, що глухі стали такими в покарання за минулі проступки. Най [11] зауважує, що Коран наказує людям приділяти особливу увагу сліпим, кривим та хворим і закликає до громадянської та соціальної відповідальності за турботу про них.

Крім того, Selway і Ashman [33] дослідили причини того, чому так мало є досліджень в сфері інвалідності та духовності. Вони припускають, що дослідники, можливо, не мають бажання займатися цим питанням, оскільки вірування, цінності та духовність є суб'єктивним феноменом. Також деякі дослідники некомфортно почуваються в дослідженні інвалідності, оскільки категоризація та дослідження таких питань має чутливу та політичну природу. Selway і Ashman [33] виявили, що більша частина доступної в 1998 році літератури зосереджувалася на християнстві та інвалідності. Вони підтримали проведення більшої кількості досліджень щодо інших світових релігій – буддизму, індуїзму, ісламу, юдаїзму, релігій корінних народів та Нью-Ейдж. Вони також відмічають нереалізований потенціал мудрості, який може збагатити релігії світу, як через включення людей з інвалідністю в релігійні ієрархії, так і через дослідження релігії та духовного розвитку.

Висновок. При дослідженні наявної літератури про духовність серед глухих виникає декілька тем для фахівців із психічного здоров'я, які потребують розгляду під час роботи з оцінювання та втручання (консультування), а також питання для майбутніх досліджень в сфері психічного здоров'я. Головні теми, пов'язані з глухими та слабочуючими, включають доступність та бар'єри до духовної та релігійної інформації, самоідентичність через релігійну/духовну призму, негативні або патерналістські погляди на глухоту як на хворобу в релігійному віровченні та об'єктні відносини між батьками та дітьми. Ці питання можуть впливати на глухих індивідів на індивідуальному, сімейному та макро рівнях. На мікро рівні, в літературі відзначаються ізоляція, самотність, самоповага, почуття цілі, зв'язку, усвідомлення, креативність та позитивна самоідентичність – на всі ці фактори можуть впливати духовні та релігійні змінні. На рівні сім'ї, література особливо вказує на сім'ї, що складаються із чуучих батьків та глухих дітей/дитини, у зв'язку із материнським горем та стресом, стосунками та

питаннями прийняття/турботи між обидвома батьками та глухою дитиною, а також на ті повідомлення, які батьки отримують від духовного та релігійного віровчення та від соціальних служб релігійної орієнтації. На макро рівні, література документує недостатню культурну чутливість у писаному віровченні багатьох релігій, недостатність повного доступу та культурної компетентності у служінні глухим учасникам в тому, що стосується спілкування в релігійних організаціях, а також недостатність або відсутність представлення глухих і слабочуючих серед духовних осіб та мирянських лідерів. Працюючи з глухими та слабочуючими клієнтами, практикам в галузі психічного здоров'я варто розглянути можливість враховувати ці змінні фактори під час оцінювання та втручання.

Число досліджень впливу духовних та релігійних змінних факторів на глухих осіб є обмеженим. Велика частина літератури зосереджується на «загальній інвалідності», що має обмежену зовнішню валідність щодо глухих осіб. До сьогодення література, що пов'язана з глухими, майже повністю концентрувалася на християнських релігіях. Практично немає досліджень щодо ролі більших та менших нехристиянських світових релігій. Хоча й були певні невеликі розвідки відносно груп афроамериканського та латиноамериканського походження, не існує глибинних, повномасштабних досліджень, які б стосувалися досвіду глухих із меншин та мультикультурних середовищ відносно духовності та релігії. Крім того, поточна література має потенційні моделі дослідження віри у глухих, проте на даний час немає конкретного дослідження такого розвитку віри. Актуальна література вказує на декілька духовно-релігійних питань, що можуть відігравати інтерактивну роль, пов'язаних з одруженням та партнерськими стосунками, сімейною динамікою, психосоціальним розвитком як дітей, так і дорослих – ці питання ще потребують формального дослідження. Нарешті, на макро рівні бракує загальнонаціональних досліджень статистичного представництва глухих та слабочуючих як членів релігійних громад та/або як мирянських або релігійних лідерів. Крім того, бракує досліджень бар'єрів у спілкуванні, а також аналізу формальних та неформальних повідомлень патерналістського типу від організацій на релігійній основі. Ці визначені можливі ділянки досліджень можуть бути включені як додаткові змінні чинники в більших працях, або слугувати головною темою дослідження. Потрібно більше досліджень духовних та релігійних параметрів з використанням описових якісних та кількісних аналітичних методів з метою інформування та скерування фахівців психічного здоров'я з роботі з глухими та слабочуючими людьми.

Бібліографія

1 Anandarajah, G. (2001). Spirituality and medical practice: Using the HOPE questions as a practical tool for spiritual assessment. *American Family*

Physician, 63(1), 81-89.; **2. Bernstein, E.**, Calhoun, D., Cegeilski, C., Latham, A., Shepherd, M., Sparks, K. & Tomchuck L. (Eds). (1995). *Britannica Book of the Year*. Chicago: Encyclopedia Britannica.; **3. Borum, V.** (2008). African American parents with deaf children: Reflections on spirituality. *JADARA.*, 41(3), 208-226.; **4. Boswell, B.**, Hamer, M., Knight, S., Glacoff, M. & McChesney, J. (2007). Dance of disability and spirituality. *Journal of Rehabilitation*, 73(4). 33-40.; **5. Broesterhuizen, M.** (2005). Faith in deaf culture. *Theological Studies*, 66(2), 304-329.; **6. Dehkordi, M.**, Kakojoibari, A., Mohtashami, T. & Yektakhah, S. (2011). Stress in mothers of hearing impaired children compared to mothers of normal and other disabled children. *Audiol*, 20(1), 128-136.; **7. Fitchett, G.**, Rybarczyk, B., DeMarco, G. & Nicholas, J. (1999). The role of religion in medical rehabilitation outcomes: A longitudinal study. *Rehabilitation Psychology*, 44, 333-353.; **8. Foster, S.** (1998). Communication as social engagement: implications for interactions between deaf and hearing persons. *Scand Audiol*. 27(49):116-24.; **9. Fowler, J. W.** (1981). *Stages of faith: The psychology of human development and the quest for meaning*. New York, NY: Harper & Row.; **10. Fowler, J. W.** (1989). Strength for the journey: Early childhood development in selfhood and faith. In D.A. Blazer (Ed.), *Faith development in early childhood* (pp. 1-36). Kansas City, MO: Sheed & Ward.; **11. Haj, F.** (1970). *Disability in antiquity*. New York: Philosophical Library.; **12. Hodge, D.** (2006). Spiritually modified cognitive therapy: A review of the literature. *Social Work*, 51, 157-166; **13. Hodge, D.** (2011). Using spiritual interventions in practice: Developing some guidelines from evidence-based practice. *Social Work*, 56, 149-158. **14. Hunt, V.** (1996). The place of deaf people in the church: My story. In, *The place of deaf people in the church: The Canterbury 1994 conference papers* (pp. 20-34). Northampton, England: Visible Communications.; **15. Idler, E.** (1995). Religion, health, and nonphysical senses of self. *Social Forces*, 74, 683-704. **16. Jackson, C.** (2011). Family supports and resources for parents of children who are deaf or hard of hearing. *American Annals of the Deaf*, 156(4), 343-362. **17. Johnstone, B.**, Glass, B. A. & Oliver, R. E. (2007). Religion and disability: Clinical, research and training considerations for rehabilitation professionals. *Disability and Rehabilitation*, 29(15), 1153-1163. **18. Koenig, H. & Cohen, H.** (Eds.). (2002). *The link between religion and health: Psychoneuroimmunology and the faith factor*. New York: Oxford University Press. **19. Koosed, J. & Schumm, D.** (2005). Out of the darkness: Examining the rhetoric of blindness in the gospel of John. *Disability Studies Quarterly*, 25 (1). Retrieved from <http://www.dsqu-sds.org/index> **20. Ladd, P.** (2003). *Understanding deaf culture*. Tonawanda, NY: Multilingual Matters. **21. Lane, H.**, Hoffmeister, R. & Bahan, B. (1996). *A journey into the Deaf-World*. San Diego, CA: DawnSignPress. **22. McClain, R.** (2009). The role of spirituality/religiosity in the lives of people who are hearing impaired. ProQuest Dissertations and

Theses. (UMI No. 1466289). Retrieved August 5, 2012. **23. McColl, M.A.,** Bickenbach, J., Johnston, J., Nishihama, S., Schumaker, M., Smith, K., Smith, M. & Yealland, B. (2000a) Changes in spiritual beliefs after traumatic disability. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 81, 817-823. **24. McColl, M.A.,** Bickenbach, J., Johnston, J., Nishihama, S., Schumaker, M., Smith, K., Smith, M. & Yealland, B. (2000b) Spiritual issues associated with traumatic onset disability. *Disability and Rehabilitation*, 22(2), 555-564. **25. Miller, J.F.** (1985). Assessment of loneliness and spiritual well-being in chronically ill and healthy adults. *Journal of Professional Nursing*, March–April, 79–85. **26. Morris, W.** (2008). *Theology without words: Theology in the deaf community*. Aldershot, England ; Burlington, VT : Ashgate Pub. 180 p. **27. Palfrey, J.S.,** Walker, D.K., Butler, J.A. & Singer, J.D. (1989). Patterns of response in families of chronically disabled children: An assessment in five metropolitan school districts. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59(1), 94-104. **28. Parks, S. D.** (2005). *Big questions, worthy dreams: Mentoring young adults in their search for meaning, purpose and faith*. San Francisco: Jossey-Bass. **29. Poston D. & Turnbull, A.** (2004). Role of spirituality and religion in family quality of life for families of children with disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 39(2), 95-108. **30. Riley, B.,** Perna, R., Tate, D., Forchheimer, M., Anderson, C. & Luera, G. (1998). Types of spiritual well-being among persons with chronic illness: Their relation to various forms of quality of life. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 79, 258-264. **31. Ross, L. (1995).** The spiritual dilemma: Its importance to patient's health, well being, quality of life and its implications for nursing practice. *International Journal of Nursing Studies*, 32, 457-468. **32. Schumm, D. & Stoltzfus M.** (2011). Chronic illness and disability: Narratives of suffering and healing in Buddhism and Christianity. In Schumm, D. & Stoltzfus M. (Eds.). *Disability and Religious Diversity: Cross-cultural and interreligious perspectives* (pp. 159-175). New York, NY: Palgrave Macmillan. **33. Selway D. & Ashman A.** (1998). Disability, religion and health: A literature review in search of the spiritual dimensions of disability. *Disability & Society*, 13(3), 429-440. **34. Sheridan, M.** (2009). Ethical issues in the use of spiritually based interventions in social work practice: What we are doing and why? *Journal of Religion and Spirituality in Social Work*, 28, 99-126. **35. Thoresen, C. E. & Harris, A. H.** (2002). Spirituality and health: what's the evidence and what's needed? *Annals of Behavioral Medicine*, 24(1), 3-13. **36. Weir, M.** (1996). Made deaf in God's image. In, *The place of deaf people in the church: The Canterbury 1994 conference papers* (pp. 1-11). Northampton, England: Visible Communications.

Авторський внесок: Кобель І.Г. – 100%
Дата відправлення статті 18.03.17 р.